

DEMOKRASİ ALGISI VE REFERANDUMA YÖNELİK TUTUMLAR

Ebru Ş. Canan-Sokullu* ve Burcu Ertunç*

Yönetici Özeti

Bu araştırma notunda Türk kamuoyunda referanduma yönelik tutumlar ile demokrasi algısı arasındaki ilişkisi inceleniyor. Türkiye’de 1961, 1982, 1987, 1988, ve 2007’de olmak üzere toplam beş defa referandum gerçekleştirilmiştir. Tüm bu referandumlar süresince ve sonrasında kamuoyunda referandumların etkileri kadar demokrasi için ne derece önemli ve vazgeçilmez oldukları geniş ölçüde tartışılmıştır. Bu çalışma demokrasi algısı ve referandum tutumlarını 2007 yılında gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması (www.worldvaluessurvey.org) verilerini analiz ederek incelemektedir.

Yapılan analizdeki temel bulgular özetle şöyledir:

- Türk kamuoyu ülke yönetiminin demokratikliğiyle ilgili ortalama olarak iyimser bir tutum sergiliyor. Liberal demokrasi ile yönetilen Türkiye’de demokrasinin işleyişinden endişeli olan bir azınlığa karşın çoğunluk, ülkenin ‘ortalama’ bir demokrasi ile yönetildiğini ifade ediyor.
- Halk, demokratik yönetimin, siyasal sistemler içinde en iyisi olduğu konusunda hemfikir. Türkiye’de, halkın yüzde 95’i demokrasinin bu ülke için “iyi bir yönetim” sistemi olduğunu düşünürken en büyük çoğunluk (yüzde 72) askeri yönetim olarak tanımlanan cunta yönetiminin ülkeyi yönetmesinin “kötü” olduğu görüşünde.
- Türk kamuoyunun tanımladığı şekliyle demokrasi “temsili demokrasi” tanımıyla örtüşmektedir. Demokrasinin vazgeçilmez kabul edilen özellikleri sırasıyla, “yurttaşların liderlerini özgürce seçebilmeleri” (yüzde 77), “seçmenlerin (doğrudan halk oylaması) referandum yoluyla yasaları değiştirebilmesi” (yüzde 75) ve “bireylerin haklarının temel özgürlüklerle korunması”dır (yüzde 72). Çalışmanın bulguları aynı zamanda, demokrasinin içeriği söz konusu olduğunda, demokrasinin gerek askeri cunta idaresi ile kesilmesi gerekse teokratik eğilimler tarafından engellenmesi konusunda halkın bölünmüş olduğuna da işaret ediyor. Fakat, kamuoyunun üçte birinin ordu müdahalesini demokrasiye bir tehdit olarak görmemesi ve dörtte birinin din bilginlerinin yasaları yorumlamasını demokrasi olarak tanımlaması toplumun az da olsa bir bölümünde demokrasinin militarist ve teokratik siyasal kültür ile karıştırıldığını gösteriyor.

*Yard. Doç. Dr. Ebru Ş. Canan-Sokullu, Bahçeşehir Üniversitesi İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi, ebru.canan@bahcesehir.edu.tr

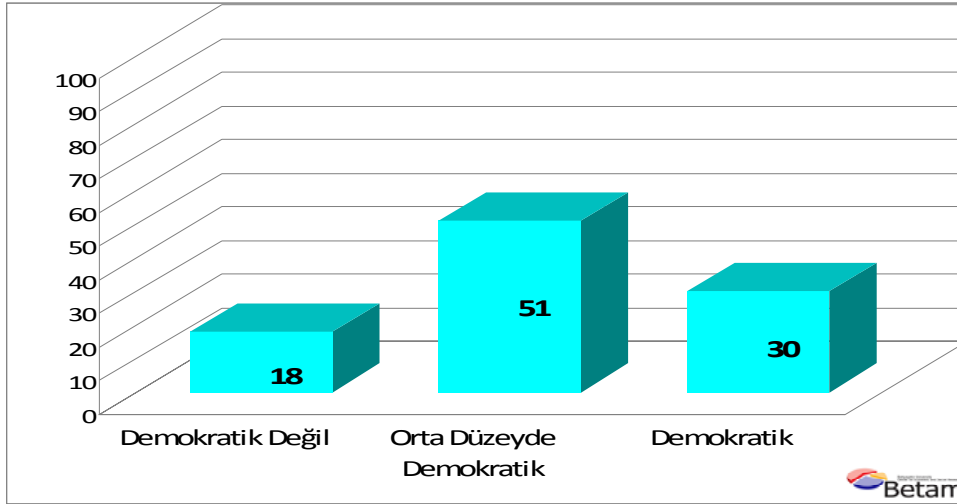
**Burcu Ertunç, Betam Toplumsal Araştırmalar Birimi, Araştırma Görevlisi, burcu.ertunc@bahcesehir.edu.tr

- Sol, merkez ve sağ ideolojik gruplar arasında referandum – demokrasi ilişkisinin genel olarak değerlendirilmesi açısından bir farklılık gözlenmiyor.
- Referanduma verilen destek siyasal partilerin söylemlerini yansıtıyor. 2007 Cumhurbaşkanlığı referandumuna en açık desteği veren DTP ve AKP'nin seçmenleri de genel olarak referandumun demokrasi için değerine en fazla inanan seçmen grubudur (sırasıyla, yüzde 83 ve yüzde 75).
- Yaş arttıkça referandumun demokrasinin temel özelliği olduğu kanısı kuvvetlenirken eğitimin artması referandumun demokrasi için değerini azaltıyor.

Türkiye ne kadar demokratik?

2007 yılında Dünya Değerler Araştırması (DDA)¹ çerçevesinde, Türkiye kamuoyuna ülkenin ne kadar demokratik yönetildiğiyle ilgili sorulan “Ülkemiz bugün ne ölçüde demokratik olarak yönetiliyor? Hiç demokratik olarak yönetilmediğini düşünüyorsanız ‘1’, tamamen demokratik olarak yönetildiğini düşünüyorsanız ‘10’ olmak üzere bir puan veriniz” sorusuna, araştırmaya katılan 1346 kişiden 1277’si istatistikî olarak geçerli cevap vermiştir.² Bu kişilerin yüzde 18’i ülkenin demokratik bir biçimde yönetilmediğine inanırken yüzde 30’u Türkiye’nin tam anlamıyla demokratik bir biçimde yönetildiğine inanmaktadır (Şekil 1). Kamuoyunun çoğunluğu (yüzde 51) ülke yönetiminin ‘ortalama’ bir demokrasi olduğu konusunda hemfikir. Bu sonuçlara göre liberal demokrasi ile yönetilen Türkiye’de demokrasinin işleyişinden endişeli olan bir azınlığa karşın çoğunluk ülkenin “orta düzeyde demokratik” olduğunu ifade ediyor (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye ne ölçüde demokratik yönetiliyor?(%)



Kaynak: DDA 2007, Betam
Toplam Denek Sayısı = 1277

¹ Dünya Değerler Araştırması (DDA), 1981 yılından bu yana yürütülen ve dünyanın yaklaşık 100 ülkesinde gerçekleştirilen bir sosyal bilim projesidir. Araştırma, her beş yılda bir tekrarlanmakta ve kapsamı itibarıyla dünyanın en büyük sosyal bilim araştırması niteliğini taşımaktadır. Temel amacı tüm dünyada yürütülen saha çalışmaları yolu ile toplumlararası siyasi, sosyal ve kültürel değişimi izlemek olan DDA'nın 28 Ocak – 5 Mart 2007 (DDA 2007) arasında Türkiye’de gerçekleştirilen saha çalışmasında 1346 denek ile yüz yüze görüşülmüştür. Araştırmanın içerdiği konular arasında yer alan demokrasi algısı, demokratik katılım ve özellikle referanduma ilişkin tutumları irdeleyen soruların analizi bu çalışmaya konu teşkil etmektedir.

² Analizde on birimden oluşan ‘demokrasinin özellikleri’ skalası ‘hayır’ (1-3), ‘sayılabilir’ (4-7) ve ‘evet’ (8-10) olarak üç grupta toplanmıştır.

Türk kamuoyunda 'demokrasi' algısı: Özgür seçimler ve referandum

Bilindiği gibi demokrasi “çoğunluğun kendi kendini yönetmesi”, “bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olması ve bunların kanunlar ile korunması”, “halkın yöneticilerini, kendisinin özgür ve düzenli aralıklarla tekrarlanan seçimler vasıtasıyla seçebilmesi” olarak tanımlanabilir. Egemenliğin kullanılması açısından Türkiye, halkın egemenliğini kendi seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullandığı “temsili demokrasi”dir. 2007 DDA'da, Türk kamuoyunda demokrasinin nasıl kavrandığı ve tanımlandığı demokrasinin bazı temel özelliklerinin vurgulandığı “*Arzulanan her şey demokrasinin temel özelliği olmayabilir. Şimdi sayacaklarımdan hangileri sizce, demokrasinin temel özelliklerindedir. Cetvelde '1' puan 'hiçbir şekilde demokrasinin temel özelliği değildir', '10' puan ise, "kesin olarak demokrasinin temel bir özelliğidir" anlamına gelmektedir. (i) Din bilginlerinin yasaları yorumlaması (ii) Yurttaşların liderlerini, özgür seçimler aracılığıyla seçebilmesi (iii) Hükümet beceriksiz olduğunda ordunun yönetime el koyması (iv) Baskıya karşı, bireyin haklarının temel özgürlüklerle korunması (v) Seçmenlerin referandum yani doğrudan halk oylaması yoluyla yasaları değiştirebilmesi*” sorusuyla ölçülmektedir.

Türk kamuoyu demokrasinin en temel özelliğinin “yurttaşların liderlerini özgürce seçebilmeleri” olduğunu ifade ediyor (yüzde 77). Demokrasinin en sık vurgulanan ikinci temel özelliği “seçmenlerin (doğrudan halk oylaması) referandum yoluyla yasaları değiştirebilmesidir” (yüzde 75) (Tablo 1).³ Bu bağlamda, öncelikli olarak, halkın egemenliğini kendi seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullandığı “temsili demokrasi”nin Türk kamuoyunda algılanan demokrasi tanımıyla bağdaştığı söylenebilir. Öte yandan, bireyleri, devlete karşı korumak için devletin hukuk kuralları ile sınırlandırılması gereklidir. Toplumda hakim olan demokrasi anlayışı, demokrasinin temel ilkelerinden birisi olan bireysel özgürlüklerin, devletin faaliyet alanının ve çerçevesinin anayasal normlarla sınırlandırılması vasıtasıyla korunmasına olanak sağlayan “anayasal demokrasi” tanımını da yansıtmaktadır. Bu açıdan, “baskıya karşı, bireyin haklarının ve özgürlüklerinin korunması”nın (yüzde 72) demokrasinin üçüncü vazgeçilmez özelliği olarak kabul edilmesi kamuoyunda hakim olan demokrasi tanımını “anayasal demokrasi”ye de yakınlaştırmaktadır.

Tablo 1. Türk kamuoyunda demokrasi algısı (%)

	Demokrasinin Temel Özelliği midir?			
	Hayır	Sayılabilir	Evet	Toplam (N)
<i>Yurttaşların liderlerini, özgür seçimler aracılığıyla seçebilmesi</i>	2	21	77	100 (1318)
<i>Seçmenlerin referandum yani doğrudan halk oylaması yoluyla yasaları değiştirebilmesi</i>	3	22	75	100 (1284)
<i>Baskıya karşı, bireyin haklarının ve özgürlüklerinin korunması</i>	3	25	72	100 (1301)
<i>Hükümet yetersiz olduğunda ordunun yönetime el koyması</i>	33	33	34	100 (1258)
<i>Din bilginlerinin yasaları yorumlaması</i>	38	38	24	100 (1279)

Kaynak: DDA 2007, Betam

Not 1: Toplam denek sayısı (N) parantez içinde gösterilmektedir.

Not 2: Analizde on birimden oluşan 'demokrasinin özellikleri' skalası 'hayır' (1-3), 'sayılabilir' (4-7) ve 'evet' (8-10) olarak üç grupta toplanmıştır.

³ Türk halkının siyasal sistemi etkilemek için yürütülen faaliyetlere katılım hakkını ne derece kullandığına bakıldığında, araştırmaya katılan 1328 kişinin sadece yüzde 12'sinin son 5 yılda toplu bir dilekçeye imza attığı, yüzde 5'inin bir boykota ve yüzde 6'sının ise yasal bir yürüyüşe katılmış olduğu görülüyor.

Buna karşılık, kamuoyundaki demokrasi algısının ordu ve din bağlamında çelişkiler barındırdığı gözlenmektedir. Çalışmanın bulguları, demokrasinin içeriği söz konusu olduğunda, demokrasinin askeri cunta ile kesilmesi ya da teokrasinin yasama erkine müdahale etmesi konusunda halkın bölünmüş olduğuna da işaret ediyor.

(1) “Hükümetin yetersiz ve başarısız olduğu koşullarda ordunun yönetime el koyması”nı demokrasinin temel özelliği olarak tanımlayanlar (yüzde 34) ile bunu demokrasiyle kesinlikle ilişkilendirmeyenler (yüzde 33) arasında fark gözlenmiyor (Tablo 1). Diğer bir ifadeyle, ordunun yönetime el koyabilmesinin demokrasiyi kesintiye uğratacağı endişesi taşıyanlar ile bu müdahaleyi demokrasi ile ilişkilendirenlerin birbirine neredeyse eşit olduğu gözleniyor. Halkın yüzde 34’ünün gerektiğinde ordunun müdahalesini demokrasinin bir özelliği olarak tanımlaması Türkiye’de, demokratik ve militarist siyasal kültürün zihinlerde iç içe geçmiş olması ile açıklanabilir.

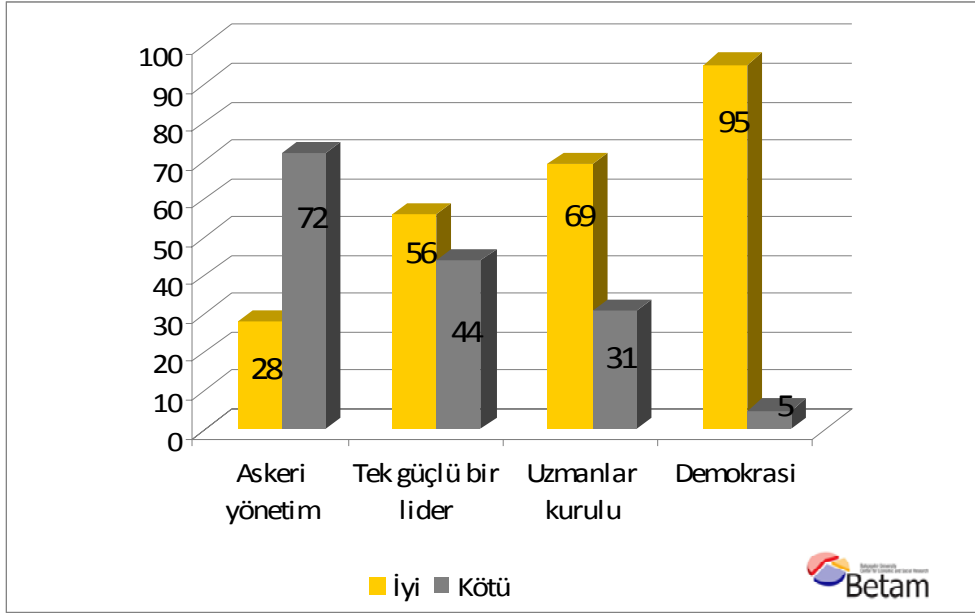
(2) “Din bilginlerinin yasaları yorumlaması”nın demokratik sistemin temel bir niteliği olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 24 iken şer’i yorumların demokrasi ile bağdaşmadığını düşünenler ise yüzde 38’dir (Tablo 1). Her ne kadar teokrasi ve demokrasi ayırımı yapabilenler daha fazlaysa da, halkın dörtte biri teokrasinin yasaları yorum yoluyla yasama erkine müdahale etmesini demokrasiyi olarak tanımlıyor.

Demokratik yönetim en iyi siyasal sistem

Dünya Değerler Araştırması (2007), kamuoyunda ülke yönetimi için tercih edilen siyasal sistem ile ilgili tutumu “*Şimdi size bazı siyasal sistemler sayacağım ve her birinin bu ülkeyi yönetmek açısından ne kadar iyi olduğunu soracağım. Her biri için “çok iyi”, “iyi”, “kötü” veya “çok kötü” şeklinde fikrinizi belirtiniz. (a)Parlamentoyla, seçimlerle uğraşmak zorunda kalmayan güçlü bir lidere sahip olmak (b)Hükümet yerine uzmanların, ülke için en iyi olduğuna inandıkları şeyleri yapmaları (c) Ordunun yönetmesi (d) Demokratik bir siyasal sistemle yönetim*” sorusuyla ölçmektedir. Büyük bir çoğunluğun demokrasiyi özgür seçimler, referandumun gereksinimi ve hak ve özgürlüklerin kanunlarla korunması olarak tanımladığı Türkiye’de, halkın yüzde 95’i demokrasinin bu ülke için “iyi bir yönetim” sistemi olduğunu düşünüyor (Şekil 2). Öte yandan büyük bir çoğunluk (yüzde 72) demokrasi, teknokrasi olarak tanımlanan uzmanlar kurulu tarafından yönetimi, tek ve güçlü bir liderin yönetimi ve askeri yönetim olarak tanımlanan cunta içerisinde en çok askeri yönetimin ülkeyi yönetmesinin “kötü” olduğu görüşünde (Şekil 2). Bu durum Türkiye’de demokrasi kültürünün içselleştirildiğinin bir göstergesi olsa da, kamuoyunda tek bir liderin yönetiminin (yüzde 56) ya da teknokratik yönetim şeklinin (yüzde 69) de çoğunluk tarafından destekleniyor olması düşündürücüdür. Çünkü, Türkiye’de siyasal iktidara bilginler ya da teknik adamlardan ziyade siyaset adamları sahip ise de halkın demokrasiden sonra ikinci sırada uzmanlar tarafından yönetimi önemsiyor olması, kamuoyunda Duverger’in ileri sürdüğü “teknodemokrasi” anlayışı için popüler bir zeminin oluşmuş olabileceğini düşündürmektedir.⁴

⁴ Duverger (1975), gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapıda başlayan gelişmenin bir ülke toplumunda siyasal iktidara yansıtacağını ve bu oluşumun demokrasinin niteliğini değiştirip “teknodemokrasi” yaratacağını iddia etmektedir. (Bkz. Maurice Duverger (1975) *Siyaset Sosyolojisi*, Varlık Yayınevi, İstanbul)

Şekil 2 . Siyasal yönetim biçimlerinin değerlendirilmesi (%)



Kaynak: DDA 2007, Betam

Toplam Denek Sayısı = 1277

Siyasal Yönetim Biçimi ile İlgili Anket Sorusu: “Şimdi size bazı siyasal sistemler sayacağım ve her birinin bu ülkeyi yönetmek açısından ne kadar iyi olduğunu soracağım. Her biri için 1 “çok iyi”, 2 “iyi”, 3 “kötü” veya 4 “çok kötü” şeklinde fikrinizi belirtiniz. (a) Parlamentoyla, seçimlerle uğraşmak zorunda kalmayan güçlü bir lidere sahip olmak (b) Hükümet yerine uzmanların, ülke için en iyi olduğuna inandıkları şeyleri yapmaları (c) Ordunun yönetmesi (d) Demokratik bir siyasal sistemle yönetim”.

Not: Dört birimden oluşan siyasal sistem skalası ‘iyi’ (1-2), ve ‘kötü’ (3-4) olarak iki grupta toplanmıştır.

Referandum-demokrasi ilişkisinde ideolojinin etkisi yok

Bilindiği gibi, referandum (halkoylaması) kısaca parlamento tarafından kabul edilen veya edilecek olan bir kanun metninin halkın onayına sunulması olarak tanımlanabilir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu gibi kamuoyunun yüzde 75’i seçmenlerin referandum yoluyla yasaları değiştirebilmesini demokrasinin en temel özelliklerinden biri olarak atfetmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde, halkın referandum yoluyla demokratik katılıma verdiği destek, seçmen tercihlerine ve toplumsal ve siyasal karakteristiklere bakılarak yakından incelenmektedir.

Referandum karşısında sağ ve sol ideolojilerin tutumları konusunda öncelikli olarak araştırmaya katılan 1346 kişiden 1143’ü siyasal ideoloji sorusuna istatistikî olarak geçerli cevap vermiş ve kendilerini sağ, merkez ya da solda tanımlamışlardır.⁵ Bu kişilerin 214’ü (yüzde 19) sağ-sol cetvelinde sol’da ve 410’u (yüzde 36) sağ’dadır.⁶

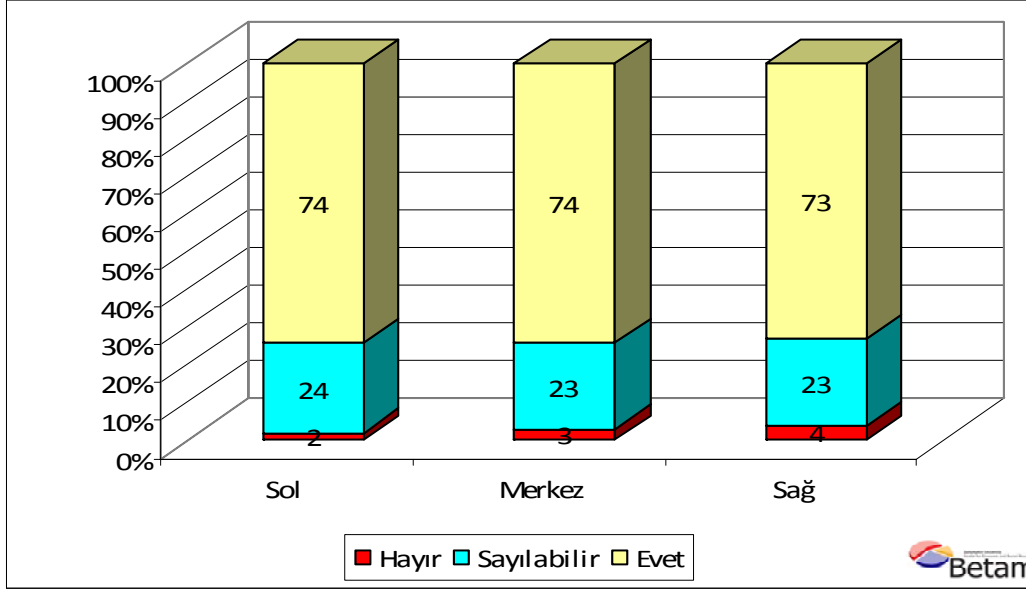
Her üç ideolojik grup arasında, kişilerin referandumlarla kanunları değiştirebilmesini demokrasinin “temel özelliği” olarak kabul edenlerin bunu reddedenlere oranla son derece

⁵ Kişinin kendini siyasal olarak nerede konumlandığı şu soruyla ölçülmüştür: “Siyasi konularda “sol” ve “sağ”dan bahsedildiğini sık sık duyuyoruz. Kartta bir cetvel var. 1’in en solu ve 10’un en sağ gösterdiği bu cetvelde siz kendinizi nereye koyarsınız? Lütfen bu kartı kullanarak cevap veriniz.” Deneklerin yüzde 85’i bu soruya geçerli cevap vermiştir. Bu bölümdeki analiz yapılırken hesaplamalar yüzde 85 üzerinden yapılmaktadır.

⁶ Bu bölümde yapılan analizde on birimden oluşan siyasal ideolojik tutum skalası ‘sol’ (1-3), ‘merkez’ (4-7) ve ‘sağ’ (8-10) olarak üç grupta toplanmıştır.

yüksek olduğu gözleniyor (Şekil 3). Solcuların sadece yüzde 2'si, merkezin yüzde 3'ü ve sağcıların yüzde 4'ü referandumu demokrasinin önemli bir unsuru olarak görmüyor. (Şekil 3). Özetle, sol, merkez ve sağ ideolojik gruplar arasında referandum – demokrasi ilişkisinin genel olarak değerlendirilmesi açısından bir farklılık karşımıza çıkmamaktadır.

Şekil 3. Siyasal ideolojinin referandum-demokrasi ilişkisine etkisi (%)



Kaynak: DDA 2007, Betam

Demokrasinin Temel Özellikleri ile İlgili Anket Sorusu: Arzulanan her şey demokrasinin temel özelliği olmayabilir. Şimdi sayacaklarımdan hangileri sizce, demokrasinin temel özelliklerindedir. Cetvelde '1' puan 'hiçbir şekilde demokrasinin temel özelliği değildir', '10' puan ise, "kesin olarak demokrasinin temel bir özelliğidir" anlamına gelmektedir. - Seçmenlerin referandum yani doğrudan halk oylaması yoluyla yasaları değiştirebilmesi"

Not: 'Demokrasinin özellikleri' skalası: 'Hayır' (1-3 puan), 'Sayılabilir' (4-7 puan) 'Evet' (8-10 puan).

Referanduma verilen destek siyasi partilerin söylemlerini yansıtıyor

Referandumun demokrasi için değerinin kişilerin siyasi parti tercihlerine göre incelendiğinde. Dünya Değerler Araştırması'nın 28 Ocak – 5 Mart 2007 arasında yürütülen çalışmasında, 2007 Temmuz ayındaki genel seçimlerde seçmenlerin hangi partiye oy vereceği sorusuna 836 kişi geçerli cevap vermiştir.⁷ Bunların arasından, 722 kişi (yüzde 86) referandumun demokrasinin temel özelliği olup olmadığına dair geçerli görüş beyan etmişlerdir.⁸

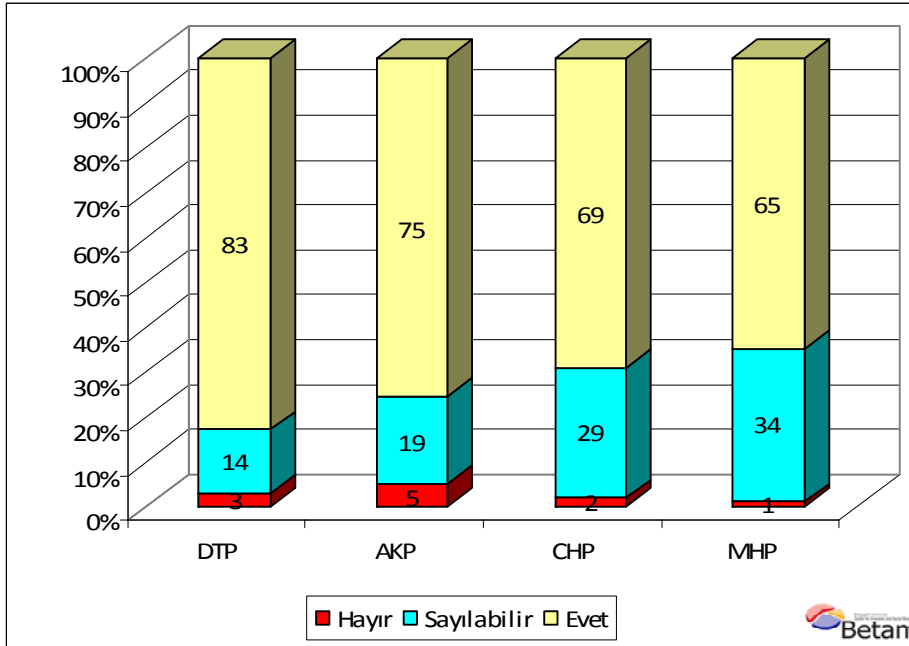
Yarın seçim olsa kime oy verirdiniz sorusuna geçerli cevap verenler arasında referandumun demokrasi için gerekliliğini en fazla destekleyenler DTP seçmenleridir (yüzde 83) (Şekil 4). 2007 cumhurbaşkanlığı referandumunun DTP seçmenleri için bir referandum niteliği taşıdığını ve DTP'nin TBMM'de kalıp kalmayacağı ile ilgili bir sınav olduğu söylemini benimsemiş parti olan DTP'nin seçmenleri de referandumun demokrasi için değerinin son derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Referandumun bir demokratik gereklilik olduğunu ikinci sırada AKP seçmenleri (yüzde 75) desteklemektedir (Şekil 4). 2007 Temmuz genel seçimlerinin AKP'nin yüzde 47 oy

⁷ DDA'nin verilerine göre 2007 Genel seçimlerinde deneklerin hangi siyasi partiye oy vereceklerinin dağılımı: AKP (%53), CHP (%19), MHP (%10), DTP (%8), GP (%2), ANAP (%2), SP (1), DSP (%1).

⁸ Burada 722 kişi Şekil 4'da görülen dört parti seçmenlerinin toplamıdır. DDA 2007'de referandum sorusunda geçerli veri elde edilen tüm partilerin toplam denek sayısı 797'dir. Fakat, DYP (N= 23), GP (N= 18), ANAP (N= 15), DSP (N= 10) ve SP (N= 9) ile ilgili geçerli cevap sayısı düşük olduğundan analize katılmamıştır. Bu partilerle ilgili bulgular istendiği takdirde yazarlardan temin edilebilir.

çokluğuyla kazanması, ve AKP'nin cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili referandum sürecini, laiklik, demokratiklik ve ordu-siyaset odaklı söylemleri ile tartışmış olması, AKP'nin ve Başbakan Erdoğan'ın Ekim 2007 referandumunda izlediği siyasetin AKP seçmenleri tarafından CHP ya da MHP seçmenlerine göre daha fazla desteklemiş olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Her ne kadar, siyasal parti söylemlerinin seçmen tercihi üzerindeki etkileri DDA 2007'de incelenmemiş olsa da, DTP ve AKP seçmenlerinin diğer partilerini seçmenlerine göre referandumu demokrasi için "temel özellik" olarak daha yoğunlukla kabul etmesi Ekim 2007 referandumunda iki partinin siyasal söyleminin seçmenler üzerindeki tahmini etkisini de akla getiriyor. Öte yandan, CHP 2007 cumhurbaşkanlığı referandumunda 'hayır' diyen tek parti iken CHP'ye oy vereceğini belirten seçmenler DTP ve AKP seçmenlerine oranla referandumun demokratik değerini daha düşük düzeyde (yüzde 69) benimsemektedir (Şekil 4).

Şekil 4: Siyasal parti tercihlerinin referandum-demokrasi ilişkisine etkisi (%)



Kaynak: DDA 2007, Betam

Toplam Denek Sayısı = 722 (AKP = 418; CHP = 152; MHP = 88; DTP = 64)

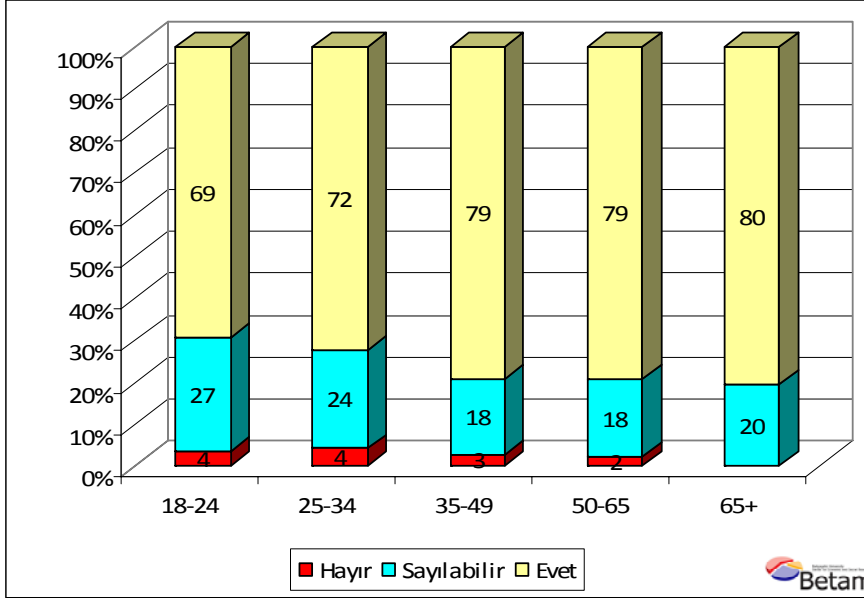
Siyasal Tercih ile İlgili Anket Sorusu: Yarın bir seçim yapılacak olsa siz hangi partiye oy verirdiniz?

Henüz tam karar vermediyseniz bile, şu anda size en yakın gelen partiyi söyleyebilirsiniz? 1 AKP, Adalet ve Kalkınma Partisi 3 CHP, Cumhuriyet Halk Partisi 4 DEHAP/DTH/DTP Demokratik Toplum Hareketi/Demokratik Halk Partisi 8 MHP, Milliyetçi Hareket Partisi

Yaşın artması referandumun demokrasinin temel özelliği olduğu kanısını kuvvetlendiriyor

Referandumu demokrasinin en önemli unsurlarından biri olarak sayanların yaş dağılımına bakıldığında, genç yaş (toplam 18-34 yaş) grubundakilerin halkoylamasının demokrasinin vazgeçilmezi olduğuna dair inancı yaşlılara oranla daha düşük çıkıyor (Şekil 5). Bunda gençlerin referandum tecrübesinin yaşlılara göre daha az olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Öte yandan Türkiye'de önceki dört referandumu tecrübe etmiş yetişkinlerin (50 yaş ve üstü) referandumu demokrasi için daha fazla önemli bir gereklilik görmeleri, deneyimleri itibariyle referandumun siyasi katılım açısından önemli olduğunu düşündüklerini akla getirmektedir.

Şekil 5: Yaşın referandum-demokrasi ilişkisine etkisi (%)

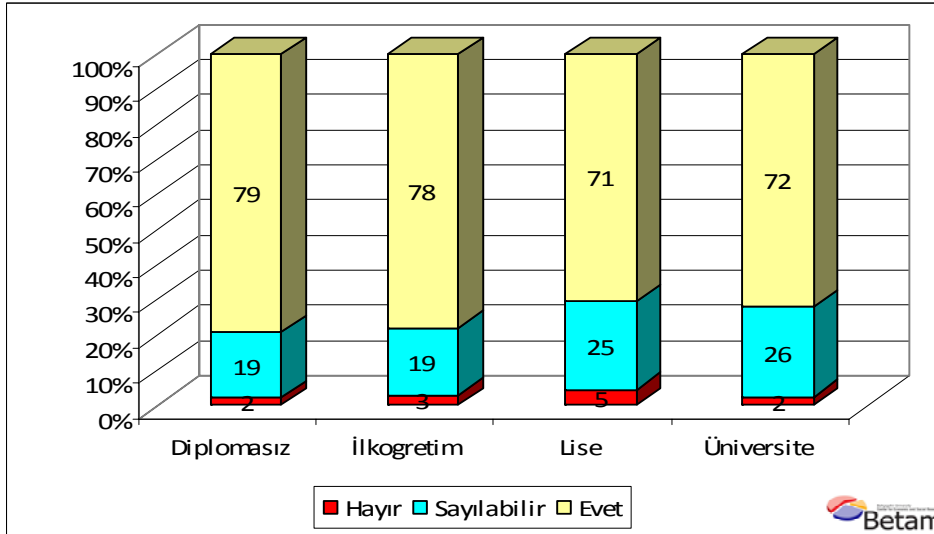


Kaynak: DDA 2007, Betam
Toplam Denek Sayısı = 1284

Eğitim seviyesinin artması referandumun demokrasi için değerini azaltıyor

Son olarak, eğitim düzeyinin referandumun demokrasi için değerine olan etkisine bakıldığında, daha fazla eğitilmişlerin referandumun demokrasinin temel niteliği olduğu görüşüne daha az katıldıkları görülüyor. Bilgi düzeyinin herhangi bir eğitim kurumundan diploma almamış olmaktan üniversite mezunu olmaya doğru artması referanduma bakış açısı üzerinde olumsuz bir etki yaratıyor (Şekil 6). Diplomasızlar (yüzde 79) ve ilköğretim mezunları (yüzde 78), lise (yüzde 71) ve üniversite (yüzde 72) mezunlarına oranla referandumu demokrasi için daha fazla temel bir gereklilik olarak değerlendiriyor (Şekil 6).

Şekil 6. Eğitimin referandum-demokrasi ilişkisine etkisi (%)



Kaynak: DDA 2007, Betam
Toplam Denek Sayısı = 1282

12 Eylül 2010 Referandumunu ve genel değerlendirme

Türkiye’de 2007 Ekim ayındaki gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili referandum öncesinde yapılmış olan DDA’da, Türk kamuoyundaki demokrasi algısı ve referandum tutumu ile ilişkilendirildiği çarpıcı bulgular elde edilmiştir.

Öncelikle, (i) Türk kamuoyu ülke yönetiminin demokratikliğiyle ilgili ortalama düzeyde iyimserdir. İkinci olarak, (ii) kamuoyunda hakim olan demokrasi tanımı anayasal olarak düzenlenmiş “temsili demokrasi” tanımına oldukça yakındır. Demokrasinin içeriği söz konusu olduğunda, demokrasinin cunta yönetimince kesilmesi ya da teokratik eğilimlerle engellenmesi halkı demokratik algı konusunda bölmektedir. Aynı zamanda, azınlık da olsa vatandaşın bir bölümünün kafası demokrasinin militarist ve teokratik siyasal kültürle karşılaştırılması bağlamında karışıktır. Ancak diğer yandan (iii) halk demokrasinin en iyi yönetim şekli olduğu konusunda hemfikirdir ve askeri yönetimi en istenmeyen yönetim biçimi olarak tanımlaması Türkiye’de zihinlerde demokrasinin yerleşmiş olduğunun bir göstergesidir.

Bu çalışma aynı zamanda son derece önemli bir gündem maddesi olan “halk oylaması demokratik olmasına demokratiktir de bu yöntem kime göre demokrasinin işlemesi için iyi bir yöntemdir” sorusuna da ayrıntılı bir cevap bulmaya çalışıyor. Buna göre, araştırma notu referandumun demokrasi için *sine qua non* (“olmazsa olmaz”) olarak algılanışına ideoloji ve siyasal tercihler açısından yorum getiriyor. Buna göre, (iv) Türkiye’de referandumun demokrasi için vazgeçilmez olduğu konusundaki tutumlarda siyasal ideolojinin etkisi olmadığı gözleniyor. (v) Seçmen, referandumu değerlendirirken belirli ölçüde siyasal olarak tercih ettiği partisinin söylemlerini benimsemektedir. DTP ve AKP seçmeni referandumun demokrasi için değerine en fazla inanan seçmen. DTP ve AKP seçmenlerinin diğer partilerin seçmenlerine göre referandumu demokrasi için açık farkla “temel özellik” kabul etmeleri, DTP ve AKP’nin Ekim 2007 Cumhurbaşkanlığı referandumunu konusu ile ilgili tavrı ve siyasal söylemlerinin seçmenleri üzerindeki tahmini etkisini akla getirmektedir.

Bu çalışmamızda ortaya koyduğumuz bulgular Türk kamuoyundaki demokrasi algısı, tanımı ve tercihi ile ilgili tutumları anlayabilmemiz açısından önemli bir dayanak teşkil edebilir. Fakat, 12 Eylül 2010’da yapılacak olan Anayasa değişikliğiyle ilgili referanduma dair tedbirli bir okuma gerekmektedir. Unutulmaması gereken nokta demokrasinin önemli unsurlarından sayılabilecek referandumların konuları, halkın referanduma katılımı ve referandumların sonuçlarına dair beklentiler açısından çeşitlilik gösterebilir. Referandumlar yoluyla gerçekleşen katılımın referandumun yapıldığı zamana, ele alınan konuya ve siyasal konjonktüre göre değişiklikler göstereceği unutulmamalıdır. Öyle ki, batı liberal demokrasilerinde referandumlar yoluyla demokratik katılımın giderek azalması bizi referandumların demokrasi ile olan organik bağını daha titizlikle düşünmeye sevk etmelidir.